

SÚČASNÝ SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM NA PEDAGOGICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Peter Žeňuch – Ľubica Horváthová – Mária Dziviaková

*Univerzita Komenského v Bratislave, Pedagogická fakulta
Račianska 59, Bratislava*

E-mail: zenuch@fedu.uniba.sk, lhorvathova@fedu.uniba.sk, dziviakova@fedu.uniba.sk

ŽEŇUCH, P. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. – DZIVIAKOVÁ, M. (2023): Current Research in Slovak Linguistics at the Faculty of Education, Comenius University Bratislava. In: *Slovenská reč*, 88/3, 69 – 81.

Abstract: The overview study presents the Department of Slovak Language, Literature and Didactics of the Faculty of Education, Comenius University Bratislava. It describes the focus, results and contribution of the Slovak studies research carried out at the department in the years 2018 – 2023 within the framework of collective project and individual research activities, as well as the perspectives for further philological and didactic research of the department.

Keywords: Comenius University Bratislava, Faculty of Education, Slovak linguistics, projects and outputs of the department in the years 2018 – 2023, perspectives of research in the field.

Článok v skratke:

- Štúdiá predstavuje Katedru slovenského jazyka, literatúry a didaktiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave ako filologicko-didaktické pracovisko, ktoré pripravuje budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry na 2. stupni základných škôl a v stredných školách.
- Prináša stručné informácie o histórii katedry a premenách, ktorými od svojho vznikla prešla.
- Opisuje zameranie, výsledky a prínos slovakistického výskumu realizovaného na katedre v rokoch 2018 – 2023, prezentujúc ukončené aj aktuálne riešené kolektívne projektové úlohy, ako aj individuálne výskumné aktivity a s nimi súvisiace publikačné výstupy.
- Podáva informáciu o perspektívach ďalšieho filologického aj didaktického výskumu na pracovisku v krátkodobom a strednodobom horizonte.

1. ÚVOD

Jazykovo-kultúrne povedomie spoločnosti sa formuje a kultivuje prostredníctvom uplatňovania spisovnej podoby národného jazyka, ktorá sa využíva v celom spektre jeho každodennej komunikácie. Spoločnosť používa svoj kultivovaný jazyk ako komunikačný nástroj, ktorý je však tiež významným prameňom pre výskum jeho jednotlivých rovín, dejín a uplatnenia sa v procesoch spätých s jazykovo-kultúrnou identitou jeho používateľov. Slovenský jazyk je však zároveň základným edukačným nástrojom určeným na poznávanie národnej kultúry, každodennosti a tradície slovenského duchovného vývinu.

Na uvedenú problematiku sa od svojho vzniku upriamuje *Katedra slovenského jazyka, literatúry a didaktiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave* (KSJL PdF UK), patriaca medzi najstaršie pracoviská tejto fakulty.^[1] Katedra zabezpečuje študijný program učiteľstva slovenského jazyka a literatúry v kombinácii v bakalárskom aj magisterskom stupni vysokoškolského štúdia a v rámci fakulty participuje i na výučbe jazykových a literárnych predmetov aj v iných študijných programoch (predškolská a elementárna pedagogika, učiteľstvo pre primárne vzdelávanie, učiteľstvo nemeckého jazyka a literatúry v kombinácii, logopédia, ako aj v iných typoch štúdia v rámci celoživotného vzdelávania (rozširujúce štúdium, rigorózne skúšky, skúška zo štátneho jazyka).

2. Z HISTÓRIE KATEDRY

Katedra sa postupne kreovala v rámci Pedagogickej fakulty UK v Bratislave, ktorá v roku 1986 bola presťahovaná z Trnavy do Bratislavy. Hoci činnosť katedry bola koncom 80. rokov 20. storočia na krátky čas prerušená, v roku 1990 sa opäť obnovila. V roku 1998 zo spoločnej Katedry slovenského jazyka a literatúry, ktorej dlhoročnou vedúcou bola Anna Rýzková, vznikli dve samostatné pracoviská – Katedra slovenského jazyka (vedúci katedry Ján Kačala) a Katedra slovenskej literatúry a literárnej výchovy (vedúca katedry Eva Tkáčiková). Tie v rámci Univerzity Komenského patrili medzi popredné vedecké pracoviská, na ktorých v tom čase pôsobili aj mnohé ďalšie významné osobnosti slovenskej jazykovedy a literárnej vedy (Vincent Blanár, Ján Findra, Ábel Kráľ, František Štraus, Ondrej Sliacky, Stanislav Šmatlák, Viliam Marčok). V roku 2005 došlo k opätovnému spojeniu oboch slovakistických katedier do Katedry slovenského jazyka a literatúry s dvoma oddeleniami – oddelenie slovenského jazyka a oddelenie slovenskej literatúry. Od septembra 2011 je katedra súčasťou Ústavu filologických štúdií, vedeckovýskumného pracoviska PdF UK, pričom od 1. septembra 2023 došlo k zmene jej názvu na Katedru slovenského jazyka, literatúry a didaktiky. Súčasnými členmi jazykového oddelenia katedry sú Peter Žeňuch, Ján Kačala, Mária Dziviaková, Ľubica Horváthová a Monika Turočeková.

3. ZAMERANIE KATEDRY

Svoju pozornosť katedra zameriava najmä na aktuálne otázky fungovania slovenčiny ako základného komunikačného prostriedku vzhľadom na výchovno-vzdelávací kontext. Z tohto rozmeru uplatňovania jazyka v kontexte vzdelávania, v školskom prostredí vyplýva aj nevyhnutnosť potreby zameriavať sa na kultivovanú komunikáciu v rozmanitých sférach slovenskej kultúry a spoločnosti. Pri prepájaní jazykovedného a kultúrno-historického výskumného a vedecko-pedagogického diskurzu sa kladie dôraz na uplatňovanie inovatívnych výchovno-vzdelávacích metód,

ktoré slúžia ako nevyhnutná prerekvizita poskytujúca špecifické možnosti integrácie filologických (jazykovedných, literárnoviedných a jazykovo-kultúrnych) poznatkov s výchovno-vzdelávacím (a teda praktickým školským, spoločenským) prostredím. Toto spojenie teórie s praxou sa zreteľne aplikuje práve pri vyučovaní slovenčiny ako materinského jazyka a tiež ako metajazyka dôležitého pre jazykovú komunikáciu v školskej praxi, čo poskytuje celé spektrum možností praktického utvárania a rozvíjania jazykovo-kultúrneho povedomia spoločenstva. Umožňuje to práve autorita spisovného jazyka ako základného celospoločenského komunikačného prostriedku na Slovensku.

Osobitnú funkciu v tomto poznávaní národného jazyka a jeho jednotlivých zložiek má prepájanie súvislostí medzi minulými a súčasnými jazykovo-kultúrnymi vrstvami, tradíciami, dejmi a stereotypmi, ktoré nielen opisujú, ale aj vysvetľujú jednotlivé periódy procesov aktuálneho a historického jazykovo-kultúrneho vývinu. Poskytujú zároveň interpretáciu tých aktuálnych rámcov, ktoré sú nevyhnutné pre súčasné komparatívne a interdisciplinárne vymedzenie potrieb používania spisovného jazyka. Tým sa nevytvára iný, konkurenčný model vedeckého či vedecko-pedagogického prístupu k slovenčine, ale modeluje sa obsahovo a výskumne jedinečný, pritom však špecifický didaktický rozmer pedagogického slovakistického vedecko-výskumného prostredia na Univerzite Komenského v Bratislave, v ktorom sa uplatňuje dlhodobospooločensky merateľná a všeobecne akceptovaná tradícia vedeckého bádania v národnom kontexte s jeho presahmi do medzinárodnej jazykovedne a filologicky orientovanej slovakistiky a slavistiky. Reprezentuje ho výskum a vedecko-pedagogický diskurz realizovaný nielen v období ostatných piatich rokov na katedre.

Prostredie katedry poskytuje priestor nielen na zabezpečenie kontinuity vo vedecko-pedagogickej oblasti, ale utvára aj nové možnosti, ktoré reagujú na aktuálne a spoločensky žiadané priority. Umožňuje aplikáciu výsledkov základného výskumu interdisciplinárneho filologicky zameraného akademického prostredia v slovakistickom pedagogickom prostredí, v ktorom je nevyhnutné prepájať práve interdisciplinárne získané poznatky s praxou. Tieto špecifiká sú vlastne prioritou súvisiacou najmä s uplatňovaním tých potrieb slovenskej spoločnosti, v ktorých je ťažiskovým sám interdisciplinárny a porovnávací výskumný prístup k slovenčine ako predmetu výskumu. Orientujeme ho nielen na rozvíjanie znalostí o národnom jazyku, ale aj na rozvíjanie znalosti jazyka ako kultúrneho identifikátora vo vývine slovenského národného spoločenstva.

Zistenia z projektov realizovaných na katedre i v spolupráci s inými výskumnými a vedecko-pedagogickými pracoviskami sa pretavujú do edukačných či vedecko-pedagogických činností, ktoré tvoria neoddeliteľnú súčasť komplexnej a systematickej prípravy budúceho učiteľa, ktorý sa dokáže nielen podieľať na takto zamieranom výskume, ale sa aj zorientovať v rozmanitých interjazykových, medzietnic-

kých, medzikonfesionálnych a medzikultúrnych situáciách a vzťahoch. Z hľadiska slovenskej jazykovedy i porovnávacej jazykovednej slavistiky niektoré oblasti filologického výskumného spektra zameraného na poznávanie vzťahov jazyka a kultúry s inými slovanskými a neslovanskými jazykmi stále nie sú dostatočne preskúmané. Ide najmä o komparatívno-interpretáčnej postupy v aktuálnom synchronnom i diachronnom jazykovednom výskume. Aj preto je prepojenie výskumu a vyučovania o systéme súčasnej spisovnej slovenčiny a jeho vývinových a medzijazykových vzťahov v rozmanitých jazykovo-kultúrnych komunikačných kontextoch dôležitou a potrebnou komplementárnou súčasťou pedagogicky zameraného univerzitného prostredia. Spoločnosť totiž požaduje najmä kontextuálne poznatky o fungovaní súčasného jazyka a poznávanie jeho jednotlivých rovín aj z hľadiska jazykovedne zameranej historickej stratifikácie. Vytvára sa tým osobitná a najmä doteraz málo aplikovaná zložka slovenského vedeckovýskumného a pedagogického diskurzu, ktorá kladie dôraz na prepojenie základného výskumu s vedecko-pedagogickým prostredím, pričom sa ním ruší disharmónia medzi základným výskumom a vedecko-pedagogickými kompetenciami v oblastiach prepájania diachronných a synchronných výskumov a vedecko-pedagogického procesu. Vo vedecko-pedagogickom kontexte sa uplatňuje špecifický edukačný model využiteľný vo vyučovaní slovenčiny v školskej sfére. Ide o spájanie synchronných a diachronných pohľadov na aktuálne procesy v spisovnej slovenčine.

Hľadanie efektívnejších spôsobov pretavenia doterajších poznatkov do praxe i do ďalšieho výskumu je pre katedru príležitosťou na vedecko-pedagogický rozvoj, najmä pri hľadaní nových prístupov pri príprave budúceho učiteľa slovenského jazyka a literatúry. V tomto zmysle je potrebné využiť existujúce kompetencie univerzitného pedagogicky sformovaného prostredia, ktoré predstavuje vedecko-pedagogický tím katedry.

Pre inovačný pedagogický prístup uplatňovaný na katedre je nevyhnutné skĺbiť akademické a vedecké myslenie o národnom jazyku a o jeho jednotlivých vrstvách s jazykovou praxou, pedagogickým a kritickým myslením o jazyku, čo umožňuje aktualizáciu prístupov k interpretácii jazyka, jednotlivých jeho javov, a to aj z perspektívy aktualizovaného výskumu historických, ale i súčasných a moderných literárnych textov. Práve ony poskytujú najspolahlivejšie možnosti na rozvíjanie a syntetizovanie poznatkov, ktoré sú potrebné pre synergiu koncepčného poznávania aktuálnych kultúrnych a jazykovo-kultúrnych trendov a pri komplexnom vzdelávaní spoločnosti prostredníctvom spisovného jazyka. Výskum a vyučovanie spisovného jazyka je spoločným východiskom filologického a pedagogického rozvoja budúcej generácie vedecko-pedagogických pracovníkov, ktorí môžu plniť úlohy vyplývajúce zo spoločenských potrieb všetkých regiónov Slovenska. Tento výskum nemožno drobiť na subdisciplíny, keďže pri výskume a aplikácii poznatkov z oblasti slovakis-

tiky sa musia využívať kompetencie jazykovedcov, slavistov a kulturológov, ktorí pre vedeckovýskumnú aktualizáciu priniesli aj do pedagogického prostredia nové pohľady, preukázateľné práve v poskytovaných akademických študijných predmetoch. Zdôrazňuje sa tak nielen interdisciplinarita, ale aj komplementárnosť a komparatívny jazykový obraz slovenského kultúrneho myslenia.

4. VEDECKOVÝSKUMNÁ, PROJEKTOVÁ A INDIVIDUÁLNA ČINNOSŤ

K novým a aktualizovaným kolektívnym projektovým úlohám, ktoré vznikli v rámci širšieho filologicky i slovákisticky zameraného základného výskumu na Pedagogickej fakulte UK v Bratislave, patrí nielen výskum písomností staršieho obdobia vývinu slovenčiny (APVV *Čo skrývajú slovenské archívy: duchovné dedičstvo Východu na Západe* (2023 – 2027); zodpovedný riešiteľ: P. Žeňuch), ale tiež reinterpretácia akademických výskumov a zistení vzhľadom na potreby slovenskej každodennej jazykovo-kultúrnej komunikácie (*Slováci a slovenčina v jazykovo-historických a konfesiónálnych súvislostiach. Procesy a kontexty kultúrnej komunikácie*, Žeňuch 2022a). Takýto slovákistický výskum o vzťahoch jazyka a kultúry založený na interdisciplinárnom prepojení bádateľských prístupov je štandardný práve v medzinárodnom jazykovedne i slavisticky orientovanom vedeckovýskumnom prostredí. Preto sa zdôrazňuje komplexnosť a systematickosť výskumu jazyka a kultúry vrátane výskumu konfesionality, čím aj vyššie uvedený publikačný výstup „napĺňa spomínaný výskumný program tým, že dokumentuje a analyzuje jazykovo-kultúrne vzťahy pestrého slovenského konfesiónálneho kontextu, ktorý sa však vždy spoločne podieľal na formovaní spoločnej slovenskej kultúrnej identity. Táto pestrosť slovenskej kultúrno-konfesiónálnej spoločnosti je pritom založená na jazykovo-kultúrnom myslení, jednotnom jazykovom a dejinom východisku, vývine národnej integrity, identity i kultúrneho života. Hoci rozmanité písomné pamiatky i ľudová slovesnosť poukazujú na divergentné smerovanie slovenského konfesiónálneho vývinu, predsa však táto konfesiónálna divergencia sa nedotkla národného jazyka a ani spoločného myslenia Slovákov o dejinách a systéme ich vlastnej reči“ (*Slovenčina je úzko prepojená s rozmanitými náboženskými tradíciami*, Nozdrovická – Žeňuch 2023).

Osobitný výskumný kontext má napríklad porovnávací jazykovo-kultúrny výskum Slovákov v domácom prostredí, enkláve a diaspóre, ktorý sa na katedre realizuje v rámci medzirezortného projektu VEGA *Premeny a súvislosti kultúrnej identity v enkláve a diaspóre: na príklade Slovákov a Rusnákov na Dolnej zemi* (2023 – 2026; spoluriešiteľ: P. Žeňuch) v súčinnosti so Slovenskou akadémiou vied. Projekt presahuje oblasť jazykovednej slovákistiky a venuje sa jazykovej a literárno-kultúrnej komunikácii a jej premenám vo vzťahu k tradícii, hodnotám a kultúrnej pamäti.

Už z týchto dvoch výskumných tém, ktoré sa na katedre podarilo aj projektovo ukotviť, sa zreteľne zrači interdisciplinárne zameranie výskumu jazykových prejavov vo vybraných literárnych pamiatkach slovenskej kultúry v rozmanitých konfesijných prostrediach, kde jazyk konfesie vplýval a podnes vplýva na každodenné procesy spojené s uvedomovaním si vlastnej jazykovo-kultúrnej identity. Súvisí s tým nielen výskum kolektívnej identity Slovákov, ale aj jednotlivé procesy, ktoré sa zameriavajú na hodnotové súvislosti komunikačných kontextov v rámci rozmanitých jazykovo-konfesijných spoločenstiev, v ktorých významnú rolu majú práve Slováci a slovenčina.

Do rôznych ďalších interdisciplinárne zameraných výskumných projektov sa členovia jazykového oddelenia katedry zapájajú ako spoluriešitelia aj v rámci iných filologických aj nefilologických katedier fakulty. Do tohto výskumného okruhu v ostatných rokoch patrí kontrastívny porovnávaci výskum románskych jazykov a slovenského jazyka. V tejto súvislosti možno spomenúť najmä projekt KEGA *Enunciatívny prístup v kontrastívnej gramatike – sloveso v románskych jazykoch a v slovenčine* Katedry románskych jazykov a literatúr PdF UK (2014 – 2016; spoluriešiteľka: M. Dziviaková), z ktorého vzišla vysokoškolská učebnica *Sloveso v kontraste (románske jazyky a slovenčina)* (s kapitolou *K valencií slovesa v slovenčine s ohľadom na jej odraz v slovesných valenčných štruktúrach*, Dziviaková 2018). Práca, ktorá využitím jazykových korpusov románskych jazykov aktualizovala a inovovala enunciatívny prístup E. Benvenista predstavuje text plne využiteľný a využívaný pri príprave vysokoškolských študentov romanistiky PdF UK ako budúci učiteľov románskych jazykov a bola popri vedeckej monografii *Hľadanie metódy v kontrastívnej lingvistiky* (2014) s kapitolou *Chápanie a spracovanie slovesa v súčasnej slovenskej jazykovede* (Dziviaková 2014) ďalším výstupom vyššie uvedeného projektu. V rámci projektu VEGA *Románske jazyky a multilingvizmus. Vývoj slovesného času a vidu v medzijazyku* (2020 – 2022; spoluriešiteľka: M. Dziviaková) sa komplexne a podrobne analyzovala problematika slovesného vidu ako lexikálno-gramatickej kategórie slovenských slovies v súčasnej slovenskej jazykovede. Zistenia a závery, ku ktorým sa dospelo, boli publikované v dvoch obsiahlych vedeckých štúdiách uverejnených v časopise *Philologia (Lexikálno-gramatická kategória slovesného vidu v súčasnej spisovnej slovenčine*, Dziviaková 2022a; *Vidovo korelované, jednovidové a obojvidové slovesá v súčasnej spisovnej slovenčine*, Dziviaková 2022b).

Ďalším interdisciplinárnym výskumným projektom bol projekt APVV *Narušená komunikačná schopnosť u pacientov s Parkinsonovou chorobou* Katedry logopédie PdF UK v Bratislave (2016 – 2019; spoluriešiteľka: Ľ. Horváthová). Bol zameraný na hodnotenie rečového prejavu a naratívnych schopností osôb s narušenou komunikačnou schopnosťou, v rámci ktorého sa pozornosť upriamila aj na metodo-

logické otázky a úskalia takto zameraného výskumu (*Hodnotenie rečového prejavu pacientov s Parkinsonovou chorobou. Úskalia výskumu a nekonzistentnosť výskumných zistení*, Horváthová 2018a) a analyzovala sa aj kohézia a koherencia ústnych prejavov parkinsonikov, t. j. formálna a obsahová nadväznosť a prepojenosť elementárnych textových jednotiek v skúmaných jazykových prejavoch (*Kohézia a koherencia ústnych prejavov pacientov s Parkinsonovou chorobou*, Horváthová 2019).

Na rozvíjanie naratívnej kompetencie detí z marginalizovaného jazykového prostredia bol zameraný projekt KEGA *Podpora naratívnej kompetencie v slovenskom jazyku u detí z marginalizovaného jazykového prostredia – súbor metodických materiálov* Katedry psychológie PdF UK v Bratislave (2017 – 2019; spoluriešiteľka: E. Horváthová), ktorého výsledky sú publikované v kolektívnej vedeckej monografii *Postoje, inklúzia a predsudky v slovenských školách* (Jursová Zacharová et al. 2019a) a v dvoch štúdiách (Jursová Zacharová – Horváthová 2018; Jursová Zacharová et al. 2019b).

Keďže katedra v rámci svojho študijného programu učiteľstvo slovenského jazyka a literatúry v kombinácii v magisterskom stupni štúdia pripravuje budúcich slovenčinárov v základných a stredných školách, usiluje sa zvyšovať kvalitu ich vysokoškolského vzdelávania aj prostredníctvom inovácie a skvalitnenia ich pedagogickej praxe, preto sa zapojila do projektu ESF *Skvalitnenie prípravy budúcich pedagogických zamestnancov v oblasti vzdelávania humanitných a spoločenských vied, jazykov a umeleckých vied* (2020 – 2023; odborná metodička: E. Horváthová). Ako podporné vzdelávacie materiály určené pre cvičných učiteľov a študentov boli v tejto súvislosti na katedre vytvorené samostatné metodiky k piatim navrhnutým stážam zameraným na Testovanie 5 a Testovanie 9, maturitnú skúšku zo slovenského jazyka a literatúry, olympiádu zo slovenského jazyka a literatúry, recitačné súťaže a školský časopis a rozhlas (Horváthová 2021a, 2021b, 2021c, 2021d, 2021e). Úspešná realizácia stáží v základných a stredných školách prispela k hlbšiemu prepojeniu teoretickej prípravy budúcich učiteľov slovenského jazyka a literatúry s aktuálnymi požiadavkami školskej praxe.

Okrem plnenia výskumných projektových úloh členovia jazykového oddelenia katedry v ostatných rokoch pracovali aj na individuálnych, ako aj kolektívnych vedeckých témach. Výskumná pozornosť sa venovala oblasti syntaxe s osobitným zreteľom na zastúpenie jazykovej sémantiky v stavbe vety, syntagmy, vetného člena, ako aj nadvetných syntaktických útvarov. V rámci sémantickej stavby vety sa osobitne skúmalo vyjadrovanie posesívnych (privlastňovacích) vzťahov (*Vyjadrovanie posesívnych vzťahov v slovenčine*, Kačala 2018), zložitejšie útvary v stavbe jazyka, ktoré sú v jazykovede známe ako zložené útvary (*Fenomén zloženosti v jazyku, osobitne v syntaxi*, Kačala 2019). Autor pokračoval v bádateľskej činnosti v oblasti

novších dejín spisovnej slovenčiny najmä v 20. storočí a v 21. storočí, ako aj v oblasti slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny a jej lexikografického spracovania (*Panoráma slovenských jazykovedcov slovakistov v 20. storočí*, 2020; *Súčasný spisovný jazyk*, Kačala 2021; *Krátky slovník slovenského jazyka*, 2020¹). Do tlače bol pripravený rukopis monografie J. Kačalu *Štúdie zo syntaxe* s podtitulom *State o gramatickom podmete* v rozsahu 260 normalizovaných rukopisných strán (rukopis je zrecenzovaný a prijatý vo Vydavateľstve Matice slovenskej v Martine). Do tlače je v rukopise pripravený aj text J. Kačalu s pracovným názvom *Ludovít Novák v zápa-soch o slovenčinu* v rozsahu 55 normalizovaných rukopisných strán (pripravuje sa jeho vydanie vo vydavateľstve Lúč v Bratislave).

Podarilo sa pripraviť a online sprístupniť dve kompendiá z oblasti dejín slovenského jazyka a jeho vývinu. Prvé z nich je zamerané na zvukovú rovinu slovenčiny vo vzťahu k liturgickému prostrediu byzantskej cirkvi slovanskej tradície (*Zvuková rovina cirkevnej slovančiny u Slovákov*, Žeňuch 2020a). Druhé vyzdvihuje dôležitosť pohľadov na dejiny slovenského jazyka z hľadiska cyrilскеj literárnej kultúry a tradície. Práve vďaka záznamom v cyrilike možno sledovať uplatniteľnosť slovenčiny, najmä jej kultúrneho východoslovenského variantu v kontexte dejín slovenského jazyka (*Z problematiky vývinu slovenčiny. Cyrilská písomná tradícia*, Žeňuch 2021). Poukazuje sa tým na skutočnosť, že literárna kultúra Slovákov je úzko spätá aj s rozmanitými konfesijnými prostrediami, v ktorých mnohorakosť kultúrno-konfesijného rozvoja Slovákov vždy konvergentne smerovala k slovenčine ako zjednocujúcemu komunikačnému prostriedku už v predspisovnom období vývinu slovenskej kultúry, čo je nevyhnutné aj pre pedagogické vzdelávanie v rozmanitých slovenských konfesijných prostrediach. Poukazuje sa na to aj v štúdiu *Byzantsko-slovanská tradícia v staršom období vývinu slovenskej kultúry* (Žeňuch 2020b), ako aj v ďalšej štúdiu *Poznámky o jazyku prameňov byzantsko-slovanského obradu v slovenskom prostredí*, Žeňuch 2020c). Tieto štúdie poslúžili ako východisko k už spomínanej knižnej publikácii *Slováci a slovenčina v jazykovo-historických a konfesijných súvislostiach. Procesy a kontexty kultúrnej komunikácie* (Žeňuch 2022a), ktorá reaguje najmä na aktuálne potreby spoločenskej praxe a v ktorej sa reflektujú religiózno-konfesijné kontexty slovenskej národnej, jazykovej a regionálnej tradície.

V nadväznosti na výskumné úlohy súvisiace s katedrovým grantom VEGA *Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej detskej a národnej literárnej kultúry* (2015 – 2017; spoluriešiteľky z jazykového oddelenia: L. Horváthová, M. Dziviaková) sa pokračovalo aj v skúmaní špecifik využívania jazykových prostriedkov v rozmanitých typoch jazykových prejavov v rôznych sférach komunikácie vrátane

¹ Piate, upravené vydanie, rozšírené o približne 10 000 nových lexikálnych jednotiek a nových lexikálnych významov, pripravil J. Kačala vedno s členmi redakčného kolektívu.

jazyka a štýlu vybraných slovenských autorov literatúry pre deti a mládež: *Najlepší slovenský žiak Jožko Mrkvička* (Horváthová 2018b); *Odras jazyka a sveta detského čitateľa v jazyku a svete detského časopisu. Matičné Slniečko (1927 – 1950)* (Horváthová 2020) v nadväznosti na kapitolu *Jazyk Slniečka* v monografii *Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej detskej a národnej literárnej kultúry* (Horváthová 2017).

V súvislosti s novoakreditovaným predmetom v magisterskom stupni štúdia učiteľstva slovenského jazyka a literatúry s názvom kompetencie učiteľa slovenského jazyka a literatúry v praxi, ktorého vznik podnietila úspešná realizácia už spomenutých stáží v základných a stredných školách a záujem študentov uvedeného stupňa štúdia o aktuálne úlohy súvisiace so školskou aj mimoškolskou činnosťou žiakov a učiteľov slovenského jazyka a literatúry v základných a stredných školách, bol na katedre pripravený aj učebný text *Hodnotenie a rozvíjanie vedomostí, zručností a nadania žiakov v kontexte pregraduálnej prípravy učiteľov slovenského jazyka a literatúry. Národné merania, predmetová olympiáda, recitačné súťaže, školský časopis a rozhlas* (Horváthová 2022a), ktorý študentom pomôže lepšie sa pripraviť na ich pôsobenie v školskej praxi.

V ostatných rokoch jazykové oddelenie katedry na základe svojich doterajších skúseností s posudzovaním a recenzovaním učebníc slovenského jazyka zhodnotilo potenciál učebných materiálov pre výučbu slovenského jazyka a literatúry v 2. – 4. ročníku základnej školy pre moderné vyučovanie materinského jazyka a literatúry (E. Horváthová v ankete M. Klimoviča 2021), zaujalo odborné stanovisko k aktuálnym problémom týkajúcim sa spracovania vybraných jazykových javov v učebniciach slovenského jazyka a vypracovalo metodické usmernenia k ich výučbe pre odbornú komisiu ŠPÚ pre primárne vzdelávanie (za katedru v roku 2020 pripravila E. Horváthová).

Pri príležitosti životného jubilea významného slovenského jazykovedca, zakladajúceho a dlhoročného člena aj vedúceho katedry J. Kačalu, bol zostavený vedecký zborník *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu* (Dziviaková – Horváthová – Faithová 2022), do ktorého svojimi vedeckými štúdiami prispeli všetci členovia jazykového oddelenia katedry. Pozornosť v ňom venovali predstaveniu ucelenej koncepcie jednočlenných viet a výskumu otázok súvisiacich s týmto osobitným vetným typom v rámci konceptu členitosti (jadra) vety v monografických a časopiseckých prácach Jána Kačalu (Dziviaková 2022c), chápaniu otázok jazykovej kultúry v prácach Jána Kačalu (Horváthová 2022b), regulácii kvantity v spisovnej slovenčine v diele Jána Kačalu a v kodifikačných príručkách vydaných po roku 1989 (Turočeková 2022), charakteristike kultúrno-historických procesov, v ktorých sa uplatnila kultúrna východoslovenčina ako kultivovaný variant slovenského národného jazyka v predpisovnom období vývinu slovenčiny (Žeňuch 2022b).

Členovia jazykového oddelenia katedry sa tiež aktívne podieľajú na príprave a vydávaní časopisu Ústavu filologických štúdií PdF UK v Bratislave *Philologia*, ktorý sa sústreďuje na prezentáciu výsledkov filologického výskumu, ako aj výskumu v oblasti didaktiky jazykov a jazykovej politiky. J. Kačala je dlhoročným členom vedeckej rady časopisu, M. Dziviaková a Ľ. Horváthová sú dlhoročné členky redakčnej rady a výkonné redaktorky časopisu. M. Turočeková je dlhoročnou editorkou periodicky vydávaného ústavného vedeckého zborníka *Filologické štúdie/Studia Philologica*, ktorý je publikačnou platformou doktorandov filologických odborov z rôznych domácich aj zahraničných univerzít a ústavov.

S osobitným zreteľom sa jazykové oddelenie katedry dlhodobo sústreďuje aj na popularizáciu vedeckých poznatkov v popularizačne orientovaných textoch v literárnych a kultúrnych časopisoch, a to najmä na jazykové javy v súčasnej verejnej jazykovej praxi, na sledovanie dodržiavania normy spisovnej slovenčiny a jej kodifikácie v platných kodifikačných príručkách, pričom pracovné výsledky s uvedenou tematikou boli publikované v početných vedeckých štúdiách vo vedeckých aj kultúrnych periodikách a v popularizačných textoch v kultúrnych a literárnych časopisoch (najmä J. Kačala). Členovia jazykového oddelenia boli v sledovanom období aj časťami prispievateľmi do rubriky *Jazykové okienko* univerzitného časopisu *Naša univerzita* (J. Kačala, Ľ. Horváthová) a v roku 2023 účastníkmi odbornej konferencie Ministerstva kultúry SR *V náručí jazyka*, uskutočnenej pri príležitosti osláv Medzinárodného dňa materinského jazyka (J. Kačala aktívne s príspevkom *Význam materinského jazyka pri formovaní osobnosti*).

5. PERSPEKTÍVY ĎALŠIEHO VÝSKUMU

Členovia jazykového oddelenia katedry budú aj naďalej spracúvať začaté individuálne i kolektívne krátkodobé aj dlhodobé vedecké témy. J. Kačala bude pokračovať v koncipovaní čiastkových kapitol do plánovanej súhrnnej publikácie s pracovným názvom *Syntax spisovnej slovenčiny*. M. Dziviaková vzhľadom na svoj dlhodobý záujem o problematiku slovesa, jeho centrálného postavenia vo vete, vetných typov a jednočlenných viet má v úmysle v blízkej budúcnosti zúročiť doterajšie publikované čiastkové vedecké štúdie zo spomínanej problematiky (Dziviaková 2003, 2009, 2010a, 2010b, 2011, 2012) pri príprave monografie o jednočlenných vetách.

Jazykové oddelenie plánuje aj naďalej pokračovať v spolupráci s Katedrou románskych jazykov, literatúr a didaktík PdF UK v Bratislave pri rozvíjaní ďalšieho komparatívno-kontrastívneho výskumu jazykových javov. Tento výskum otvára možnosti pre intenzívnejšie poznávanie rôznych jazykových javov v interjazykovom a interkultúrnom slovensko-románskom kontexte.

Osobitný význam katedra vzhľadom na svoje filologicko-didaktické zameranie pripisuje vedecko-pedagogickej činnosti cielenej na zintenzívnenie prepojenia jazy-

kovedných výskumov so školskou praxou a na ďalšiu spoluprácu s učiteľmi slovenského jazyka a literatúry v základných a stredných školách. Synchronny i diachrónny základný i aplikačný výskum slovenčiny, ako aj akcent na uplatniteľnosť národného a spisovného jazyka v rozmanitých komunikačných a interkultúrnych súvislostiach je totiž dôležitý aj pri príprave budúcich učiteľov slovenčiny. V tomto zmysle sa katedra v dlhodobom horizonte plánuje formou riešenia projektových výskumných úloh intenzívnejšie zamerať na výskum vybraných aktuálnych aspektov slovenského jazyka a jeho výučby v nižšom a vyššom sekundárnom vzdelávaní žiakov a študentov aj s cieľom prehĺbiť pripravenosť slovenčinárov (budúcich aj už pôsobiacich v školskej praxi) na riešenie aktuálnych problémov a úloh v školách. Práve učitelia totiž využívajú a sprostredkujú poznatky o národnom a spisovnom jazyku aj pri rozvíjaní svojich skúseností, učiteľských kompetencií a zručností, pričom pri vyučovaní slovenčiny treba zdôrazniť popri tradičnej jazykovednej erudícii aj spoločensky požadovaný a zdôrazňovaný filologický a kultúrno-spoločenský kontext výchovy a vzdelávania, ako aj nevyhnutnú interdisciplinárnu spoluprácu. Tento kontext je pre učiteľa slovenčiny ako materinského jazyka i ako metajazyka ostatných vedných oblastí veľmi dôležitý, osobitne z hľadiska jeho uplatňovania v školskej a spoločenskej praxi. V povolani učiteľa slovenčiny sa majú zjednotiť synchronne poznatky o aktuálnom stave jazyka s poznaním a kritickým pohľadom aj na podstatné historicko-kultúrne súvislosti jazykového vývinu a dejín slovenčiny, jeho dialektologickej i konfesionalnej stratifikácie. Všetky tieto aspekty pritom možno doložiť na príkladoch z oblasti literatúry a vývinu písomnej kultúry, preto slovakistická filologická erudícia je v úzkom spojení s rozvíjaním všeobecných kultúrnych a spoločenských potrieb, poznatkov a na spoločenskej inklúzii založenej na poznávaní vzťahov slovenčiny s inými európskymi (slovanskými i neslovanskými) jazykmi a kultúrami. Tento prístup tak predstavuje nevyhnutnú inovačnú a integrálnu súčasť vedecko-pedagogického bádania. Je to potrebná a aktuálna téma, ktorá je z hľadiska formovania budúcej inteligencie kultúrnej spoločnosti potrebná a perspektívna a ktorú možno realizovať práve vo východno-vzdelávacom prostredí. Na túto vyhranenú vedecko-pedagogickú zložku sa sústreďuje aj výskumná stratégia reflektujúca stav poznania a potreby slovenskej kultúrnej spoločnosti.

Literatúra

- DZIVIAKOVÁ, M. (2003): Osobné slovesá vo vetnom základe slovesných jednočlenných viet. In: *Tradičia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku*. Bratislava: Veda, 175 – 182.
- DZIVIAKOVÁ, M. (2009): Slovesno-neslovesné jednočlenné vety v spisovnej slovenčine. In: *Philologia 19. Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 161 – 178.
- DZIVIAKOVÁ, M. (2010a): Jednočlenná veta osnovaná na osobnom slovese vo vetnom základe. In: *Zborník Matice slovenskej: jazykoveda*. 1. Martin: Matica slovenská, 189 – 199.

- DZIVIAKOVÁ, M. (2010b): Odlíšenie slovesných a slovesno-neslovesných jednočlenných viet od dvojčlenných viet (najmä od osobitných typov dvojčlenných viet). In: *Philologia 20. Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 111 – 119.
- DZIVIAKOVÁ, M. (2011): Slovesné jednočlenné vety s neosobným slovesom vo fundamente. In: *Philologia 21. Zborník Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 135 – 150.
- DZIVIAKOVÁ, M. (2012): Slovesná a slovesno-neslovesná jednočlenná veta a štylisticky príznakové konštrukcie. In: *Philologia, 22/1 – 2*, 17 – 22.
- DZIVIAKOVÁ, M. (2014): Chápanie a spracovanie slovesa v súčasnej slovenskej jazykovede. In: *Hľadanie metódy v kontrastívnej lingvistike*. Bratislava: Univerzita Komenského, 99 – 147 [CD-ROM]. [Elektronický zdroj.]
- DZIVIAKOVÁ, M. (2022a): Lexikálno-gramatická kategória slovesného vidu v súčasnej spisovnej slovenčine. In: *Philologia, 32/2*, 193 – 220.
- DZIVIAKOVÁ, M. (2022b): Vidovo korelované, jednovidové a obojvidové slovesá v súčasnej spisovnej slovenčine. In: *Philologia, 32/2*, 221 – 244.
- DZIVIAKOVÁ, M. (2022c): Koncepcia jednočlenných viet v syntaktickej teórii Jána Kačalu. In: Dziviaková, M. – Horváthová, E. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 22 – 37.
- DZIVIAKOVÁ, M. – HORVÁTHOVÁ, E. – FAITHOVÁ, E. (eds.) (2022): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- HORVÁTHOVÁ, E. (2017): Jazyk Slniečka. In: *Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej detskej a národnej literárnej kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského, 194 – 220.
- HORVÁTHOVÁ, E. (2018a): Hodnotenie rečového prejavu pacientov s Parkinsonovou chorobou. Úskalía výskumu a nekonzistentnosť výskumných zistení. In: *Philologia, 28/2*, 71 – 83.
- HORVÁTHOVÁ, E. (2018b): Najlepší slovenský žiak Jožko Mrkvička. In: *Bibiana, 25/3*, 54 – 60.
- HORVÁTHOVÁ, E. (2019): Kohézia a koherencia ústnych prejavov pacientov s Parkinsonovou chorobou. In: *Logopaedica, 21/1*, 36 – 45.
- HORVÁTHOVÁ, E. (2020): Odrasť jazyka a sveta detského čitateľa v jazyku a svete detského časopisu. Maticné Slniečko (1927 – 1950). In: *Philologia, 30/1*, 15 – 32.
- HORVÁTHOVÁ, E. (2021a): *Testovanie 5 a Testovanie 9. Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
- HORVÁTHOVÁ, E. (2021b): *Maturitná skúška zo slovenského jazyka a literatúry. Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
- HORVÁTHOVÁ, E. (2021c): *Olympiáda zo slovenského jazyka a literatúry. Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
- HORVÁTHOVÁ, E. (2021d): *Recitačné súťaže. Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
- HORVÁTHOVÁ, E. (2021e): *Školský časopis a rozhlas. Metodika stáže*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
- HORVÁTHOVÁ, E. (2022a): *Hodnotenie a rozvíjanie vedomostí, zručností a nadania žiakov v kontexte pregraduálnej prípravy učiteľov slovenského jazyka a literatúry. Národné merania, predmetová olympiáda, recitačné súťaže, školský časopis a rozhlas*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]
- HORVÁTHOVÁ, E. (2022b): Teoretické a praktické aspekty jazykovej kultúry v diele Jána Kačalu. In: Dziviaková, M. – Horváthová, E. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 50 – 64.
- JURSOVÁ ZACHAROVÁ, Z. – HORVÁTHOVÁ, E. (2018): Podpora naratívnej kompetencie v slovenskom jazyku u detí z marginalizovaného jazykového prostredia. In: *Psychológia a patopsychológia. Študentská vedecká konferencia 2018*, s. 100 – 109. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. [Elektronický dokument.]

- JURSOVÁ ZACHAROVÁ, Z. – LEMEŠOVÁ, M. – MIŠKOLCI, J. – CABANOVÁ, K. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. – SOKOLOVÁ, L. (2019a): *Postoje, inklúzia a predsudky v slovenských školách*. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského.
- JURSOVÁ ZACHAROVÁ, Z. – LEMEŠOVÁ, M. – MIŠKOLCI, J. – CABANOVÁ, K. – HORVÁTHOVÁ, Ľ. – SOKOLOVÁ, L. (2019b): Učíme sa spolu... Naratívny formát ako prostriedok na zlepšovanie školskej úspešnosti detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. In: *Rané poradenstvo ako prevencia pred školskou neúspešnosťou*, 27/1, 69 – 80. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie.
- KAČALA, J. (2018): *Výjadrovanie posesívnych vzťahov v slovenčine*. Martin: Matica slovenská.
- KAČALA, J. (2019): *Fenoméni zloženosti v jazyku, osobitne v syntaxi*. Martin: Matica slovenská.
- KAČALA, J. (2020): *Panoráma slovenských jazykovedcov slovakistov v 20. storočí*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- KAČALA, J. (2021): *Súčasný spisovný jazyk*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej.
- KLIMOVIČ, M. (2021): S recenzentmi učebníc o didaktickej kvalite učebných zdrojov zo slovenského jazyka pre primárne vzdelávanie. In: *O dieťati, jazyku, literatúre*, č. 1, 155 – 165.
- Krátky slovník slovenského jazyka* (2020): 5., dopl. a uprav. vyd. Red. J. Kačala, M. Pisárčiková, M. Považaj. Martin: Matica slovenská.
- LUPU, C. – DZIVIÁKOVÁ, M. – MALOVECKÝ, M. – MEDVECZKÁ, M. (2018): *Sloveso v kontraste (románske jazyky a slovenčina)*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- NOZDROVICKÁ, A. – ŽEŇUCH, P. (2023): *Slovenčina je úzko prepojená s rozmanitými náboženskými tradíciami*. Dostupné na: https://www.sav.sk/?lang=sk&doc=services-news&source_no=20&news_no=10985 (cit. 17. 1. 2023).
- TUROČEKOVÁ, M. (2022): Regulácia slovnej kvantity v slovenskom spisovnom jazyku z pohľadu Jána Kačalu a jej odraz v kodifikačných príručkách po roku 1989. In: Dziviaková, M. – Horváthová, Ľ. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 266 – 278.
- ŽEŇUCH, P. (2020a): *Zvuková rovina cirkevnej slovančiny u Slovákov*. Bratislava: Ústav filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra slovenského jazyka a literatúry.
- ŽEŇUCH, P. (2020b): Byzantsko-slovanská tradícia v staršom období vývinu slovenskej kultúry. In: *Konštantínove listy*, 13/1, 112 – 125.
- ŽEŇUCH, P. (2020c): Poznámky o jazyku prameňov byzantsko-slovanského obradu v slovenskom prostredí. In: *Philologia*, 30/1, 197 – 212.
- ŽEŇUCH, P. (2021): *Z problematiky vývinu slovenčiny. Cyrilská písomná tradícia*. Bratislava: Ústav filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra slovenského jazyka a literatúry. Elektronická publikácia vyšla vlastným nákladom autora na študijné účely.
- ŽEŇUCH, P. (2022a): *Slováci a slovenčina v jazykovo-historických a konfesijných súvislostiach. Procesy a kontexty kultúrnej komunikácie*. Bratislava: Slovenský komitét slavistov – Pedagogická fakulta Univerzity Komenského.
- ŽEŇUCH, P. (2022b): Kultúrna východoslovenčina ako obraz o jednote Slovákov v konfesijné diverzifikovanom prostredí východného Slovenska v predpisovnom období vývinu slovenského národného jazyka. In: Dziviaková, M. – Horváthová, Ľ. – Faithová, E. (eds.): *Jazyk ako neprestajná inšpirácia. Zborník príspevkov k jubileu Jána Kačalu*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 286 – 303.

Internetové zdroje

- [1] <https://www.fedu.uniba.sk/sucasti/katedry/katedra-slovenskeho-jazyka-literatury-a-didaktiky> (cit. 2. 9. 2023).